

HADİSLERE GÖRE GÜNAHLARIN BAĞIŞLANMA YOLLARI I

Harun ÖZÇELİK*

ÖZET

İnsan, günah işleyebilme potansiyeli ve işlediği günahların uhrevî cezasından kurtulabilme arzusu içerisinde yaratılmıştır. İşlenen günahlardan arınmanın mümkün oluşu, fert ve toplumların psiko-sosyal huzurunu sağlamada çok büyük bir role sahiptir. Bu sebeple Sünnetin muhtevâsından biri de “Günahların uhrevî cezasından kurtulma” konusu olmuştur. Hz. Peygamber her konuda olduğu gibi bu konuda da Kur’ân’ı pekiştirici ve açıklayıcı mahiyette olmak üzere detaylı açıklamalarda bulunmuştur. Bu husustaki hadisler, Allah’ın insanlara ne kadar engin merhamet sahibi olduğunu ispat etmektedir. Bu makalede, Hz. Peygamber’in günahların affedilme yolları hakkındaki hadisleri şarihlerin yorumlarıyla birlikte sunularak, Allah ve Hz. Peygamber’e karşı sevginin artmasına ve bu hadislerin yaygın ve doğru bir şekilde bilinmelerine katkıda bulunmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Tevbe, Hasenât, Musibet, Şefaât, Allah’ın Affı*

ABSTRACT

Ways of Forgiveness of Sins According to The Hadiths I

Human being is created in the capacity of committing sin, and having desire in dispose of the next world penalty of sins that he committed. A case of being able to able to purify oneself of sins committed, would have a considerable role in providing psycho-social happiness of individuals and communities. For this reason, one of the Sunnah’s content has been also dispose of sins’ penalty pertaining to the next world. Prophet Mohamed explained with detailed description in the nature of reinforcing and explaining Qur’an about this matter. These hadiths have proved that God have got very vast mercy to humans. In this article, Prophet Mohamed’s hadiths about the ways of sins’ forgiveness have been presented with interpretations of commentators. Thus, it has been tried to make some contributions to increase of love toward Allah and Prophet Mohamed and to be known of these hadiths accurately and widely.

Key Words: *Repentance, Goodness, Distress, Intercession, God’s Remission*

---

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Giriş

İnsanlar, iyilik ve kötülük işleme potansiyeline sahip olarak yaratılmışlardır. Şöyle ki Kur'ân'da: *"Ona isyanını ve itaatini ilham edene andolsun ki, nefsinı temizleyen kurtulmuş, onu kirletip örten, ziyana uğramıştır"*¹ buyrulur. Hz. Peygamber ise; *"Canım kudret elinde olan (zat)a yemin olsun ki, şayet siz günah işlemeseydiniz, elbette Allah sizi yok eder ve günah işleyen bir kavim getirirdi, sonra onlar Allah'tan bağışlanmalarını isterler, Allah da onları affederdi"*² ve *"İnsanoğlunun hepsi hata edendir, hata edenlerin en hayırlısı ise tevbe edenlerdir"*³ buyurur. Bu sebeple denilebilir ki beşerî fıtratta asıl olan, günah işlemekten korunmuş olmak değil, hata edebilmektir. Peygamberler hariç, bütün insanlar büyük-küçük günah işleme potansiyeline sahiptirler.

Hz. Peygamber (s.a.v.) günahı; *"Kalbini tırmalayan ve insanların muttali olmasından hoşlanmadığın şeydir"*⁴ diye tarif etmiştir. Dihlevî ise günahı şöyle tarif eder: *"Günah, insanın şeytana uyarak yaptığı, arzusunda fani olduğu, dünyada ve ahirette cezasını çektiği, bütün mükemmellikleri fesada uğratan, Allah'a boyun eğmeye zıt olan ve Allah ile kul arasındaki engel perdesini kuvvetlendiren her fiildir"*⁵.

Gaflet, nefsânî arzular ve şeytanın hileleri gibi sebeplerden dolayı günah işleyen insanlar, işledikleri günahların uhrevî cezalarından kurtulmayı istedikleri bir gerçektir. Çünkü Allah, insanları böyle bir duyguyla donatmıştır. Mümin kişinin en büyük arzularından biri, doğrudan yani cehenneme uğramadan cennete gidebilme olmuştur. Bunun gerçekleşmesi, kişinin işlemiş olduğu günahlardan arınmasına bağlıdır. Bu sebeple Kur'ân ve özellikle hadislerde günahlardan nasıl arınacağı detaylı bir şekilde bildirilmiştir.

Kur'ân ve hadislerde belirtilen küçük ve büyük günahların bağışlanma yolları Rabbanî sevginin bir sonucudur. Bu sevgi bir hadiste şöyle bildirilir: *"Allah mahlukatı*

¹ 91.Şems, 8-10.

² Müslim, Ebu'l-Huseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, thk., Muhammed Fuâd Abdulbâkî, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, ts., Tevbe, 11; Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre, *Sünenü't-Tirmizî*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992; Deavât, 98. Hadisin tenkidi ve anlaşılmasıyla ilgili detaylı bilgi için bkz., Yatkın, Nihat, *Günahla İlgili Bir Hadisin Tahlili*, İlahiyat Yay., Ankara, 2006.

³ Tirmizî, Sıfatu'l-Kiyâme, 49; İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünen*, thk., Muhammed Fuâd Abdulbâkî, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, ts., Zühd, 30.

⁴ Müslim, Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb, 15; Tirmizî, Zühd, 52.

⁵ Dihlevî, Şâh Veliyyullah, *Hüccetüllahi'l-Bâliğa*, Beyrut, 1986, I, 174.

yarattığında, yanındaki arşın üstünde bulunan kitabına: “Merhametim, öfkemi geçti” yazmıştır⁶.

Öncelikle belirtelim ki, insanın işlediği bütün günahları affeden Allah'tır. Ancak Allah, insanların daha dünyada iken affedilmelerini tevbe, istiğfâr vb. sebeplere bağlamıştır. Şirk dışındaki günahlar ile ahirete varan kişinin günahlarının affedilmesi ise şefaât, Allah'ın dilemesi yani O'nun Allah'ın lütuf ve merhameti ile olacaktır. Şimdi bu affedilme yollarını açıklayalım:

1- Tevbe

Tevbe, “tâbe” fiilinin mastarı olup dönmek ve yönelmek manalarına gelmektedir. Bu kelime daha çok, günahtan taata dönmek anlamıyla meşhur olmuştur⁷. Terim olarak ise; kişinin geçmişte işlediği günahlara pişman olması, içinde bulunduğu anda onları terk etmesi ve gelecekte bir daha onları işlememeye kesin karar vermesi demektir⁸. Bir başka tanıma göre tevbe; günahı çirkin olduğu için terk etmek, yaptığına pişman olmak, onu tekrar yapmamaya kesin karar vermek ve eğer mal elinde ise mağdura hakkını geri vermek veya sahibinden helallik istemektir⁹. Hz. Peygamber'in: “Her kim şarabı dünyada içer tevbe etmezse, ahirette onu içemez”¹⁰ hadisi, tevbenin işlenen bütün günahların uhrevî cezasını ortadan kaldırdığını göstermektedir.

Tevbenin şartları: Allah hakkıyla ilgili bir günahtan tevbenin sahih olabilmesi için şu şartları taşıması gerekir:

a- İşlenen günaha pişman olup üzölmek: Hz. Peygamber; “Pişman olmak, tevbedir”¹¹ buyurarak pişman olmanın, tevbenin rüknü olduğunu bildirmiştir¹². Bir günahtan tam pişmanlık duyan kişi, o günahı içinde bulunduğu an işlemeyi terk etmiş ve gelecekte onu bir daha işlememeye karar vermiş demektir, yani pişman olmak

⁶ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim, *Sahîhu'l-Buhârî*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, ts., Tevhîd, 22; Müslim, Tevbe, 14; Tirmizî, Deavât, 99; İbn Mâce, Mukaddime, 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, II, 257.

⁷ İbn Manzûr, Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, thk. Ali Şîrî, Dâru İhyâ'it-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1988, II, 61; Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakûb, *Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrut, 1998, s. 62.

⁸ Aliyyü'l-Karî, *Şerhu Kitâbi'l-Fikhi'l-Ekber*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1984 s. 235.

⁹ Nevevî, Muhyiddin Yahyâ b. Şeref, *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts., XVII, 59; İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru İhyâ'it-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1982, XI, 85, 106.

¹⁰ Buhârî, Eşribe, 1; Müslim, Eşribe 77, 78; Tirmizî, Eşribe, 1; Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünenü'n-Nesâî*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, Eşribe, 46; İbn Mâce, Eşribe, 2, 3.

¹¹ İbn Mâce, Zühd, 30; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., I, 423.

¹² İbn Hacer, a.g.e., XI, 86.

diğer şartları da içinde barındıran bir olgudur¹³. İşte bu sebeple Hz. Peygamber pişman olmayı, tevbe olarak nitelendirmiştir. Günaha pişmanlık, dil ve kalp ile yapılmalıdır.

b- Günahı işlemeyi terk etmek. Kur'ân-ı Kerim'de; *"Kim yaptığı haksızlıktan sonra tevbe eder, halini düzeltirse, şüphesiz ki Allah, onun tevbesini kabul eder. Çünkü Allah, çok bağışlayan ve merhamet edendir"*¹⁴ buyrulur. İnsanın durumunu düzeltmesi, içinde bulunduğu an emredilenleri yerine getirmesi ve yasaklananlara yaklaşmaması ile mümkündür. Dolayısıyla içki içmek, kumar oynamak gibi Allah hakkıyla ilgili günahlardan tevbe eden kişi, geçmişte onları yaptığından dolayı pişman olup üzülmesi ve onları terk etmelidir. Namaz kılmamak, oruç tutmamak gibi günahlardan tevbe eden kişi ise, geçmişte onları yerine getirmediklerinden dolayı pişman olmalı, bu emirleri bir daha terk etmemeli ve kılmadığı namazları kaza etmeli, tutmadığı oruçların keffaretini yerine getirmelidir¹⁵.

c- Bir daha günah işlememeye kesin karar vermek¹⁶. Bazı alimler bu şartlara, günah işlenen yeri terk etmeyi, Bâkılânî ise bir daha günaha dönmeyi şart koşturmuştur. Ancak Hz. Peygamber'in; *"Günde yetmiş kere günaha dönse bile, istiğfâr eden ısrar etmiş olmaz"*¹⁷ hadisi ve aralıklarla üç günah işleyip affını dileyen kimseyi, Allah'ın affettiğini bildiren hadis¹⁸, Bâkılânî'nin bu görüşünü reddeder¹⁹.

Kul hakkıyla ilgili bir günahattan tevbenin sahih olabilmesi için, yukarıda belirttiğimiz üç şartla birlikte hak sahiplerinin haklarından arınmak da gereklidir. Kul haklarından arınmak, ya kul haklarını sahiplerine geri vermek veya sahibinden helallik almakla mümkün olur²⁰. Aynî bu hususta şöyle der: *"Tevbe, kul ile Rabbi arasındaki günahlarda fayda verir, kul haklarını tevbe düşürmez, ancak haklarını onlara geri vermek veya onların affetmesi düşürür"*²¹. Bu gerçeği Hz. Peygamber şöyle ifade eder: *"Kim din kardeşine bir zulüm yapmışsa -ki ahirette altın ve gümüş yoktur- ahirette kendi salih amellerinden alınıp haksızlık yaptığı kardeşine verilmeden,*

¹³ Aliyyü'l-Karî, *Şerhu Kitâbi'l-Fıkhî'l-Ekber*, s. 235.

¹⁴ 5.Mâide, 39.

¹⁵ İbn Hacer, a.g.e., XI, 86, 103; Aliyyü'l-Karî, *Şerhu Kitâbi'l-Fıkhî'l-Ekber*, s. 235.

¹⁶ İbn Hacer, a.g.e., XI, 106.

¹⁷ Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992, Salât, 361; Tirmizî, Deavât, 106.

¹⁸ Bkz., Buhârî, Tevhîd, 35.

¹⁹ İbn Hacer, a.g.e., XI, 86.

²⁰ Nevevî, a.g.e., XVII, 59; İbn Hacer, a.g.e., XI, 85; Aliyyü'l-Karî, a.g.e., s. 235.

²¹ Aynî, Bedrüddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed, *Umdetü'l-Karî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, ts., XXII, 8.

eğer salih amelleri bulunmazsa kardeşinin kötülükleri alınıp ta kendi üzerine yüklenmeden önce onunla dünyada helalleşsin²². Hz. Peygamber kul haklarını iade etmeyenlerin ahirette düşeceği durumu ise şöyle bildirir: “Şüphesiz ki ümmetinden iflas eden, kıyamet günü namaz, oruç ve zekât sevabıyla birlikte şuna sövmüş, buna zina isnat ve iftirasında bulunmuş, şunun malını yemiş, bunun kanını dökmüş, şunu dövmüş olarak gelip de iyiliklerinin sevabı şuna buna verilen ve üzerindeki kul hakları bitmeden sevapları biterse, hak sahiplerinin günahları alınıp kendisine yüklenen sonra da cehenneme atılan kimsedir²³.”

İnsanların mallarına zarar vererek günah işleyen kişinin tevbesinin sahih olabilmesi için yukarıda belirttiğimiz üç şarta ek olarak malı sahibine iade etmeli ve ondan helallik almalıdır²⁴. İbn Hacer ve Aynî'ye göre, borcunu ödeme niyetinde olduğu halde ani ölüm veya malî sıkıntıda olması sebebiyle borcunu ödeyemeden ölen kimsenin borçlarını Allah üstlenir, yani Allah alacaklıyı razı eder. Onlar bu görüşlerine Hz. Peygamber'in; “Kim insanların malını ödemek niyetiyle alırsa, Allah o kimseye (dünyada) onu ödemeyi sağlar. Kim de insanların malını telef etmek maksadıyla alırsa, Allah o malı telef eder²⁵” hadisini delil getirirler. Aynî bu hadisteki *اللَّهُ أَدَّى* şeklindeki ifadeyi; “Allah o kimseye ödeyeceği miktarı ele geçirmeyi kolaylaştırır, eğer dünyada ödemeye güç yetiremezse, Allah ahirette alacaklıyı razı eder” şeklinde açıklar²⁶.

Gıybet yapmak, namuslu kadına zina iftirasında bulunmak gibi namus ve şerefle ilgili günahlardan tevbenin sahih olabilmesi için, İmam Şafî, Ahmed b. Hanbel, Taberî²⁷ ve Gazzâlî'ye göre²⁸ günahları hak sahiplerine bildirmek ve onlardan helallik almak şarttır. Çünkü Hz. Peygamber: “Kimde, başkasının malı ve namusu ile ilgili bir hak varsa, kıyamet günü gelmeden önce ondan helallik alsın²⁹” buyurur. Eğer hak sahipleri ölmüş veya onlara ulaşılamıyorsa Allah'a istiğfâr edilmelidir. Bu durumda Allah'ın ahirette hak sahiplerini razı etmesi umulur³⁰. İmam Mâlik ve Kurtubî'ye göre, bu çeşit günahları hak sahiplerine bildirmek gerekmez. Bu günahları işleyen kişiler,

²² Buhârî, Rikâk, 48; Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyâme, 2.

²³ Müslim, Birr ve's-Sıla, 59; Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyâme, 2; Ahmed b. Hanbel, II, 303, 334.

²⁴ Aliyyü'l-Karî, Şerhu Kitâbi'l-Fikhi'l-Ekber, s. 235.

²⁵ Buhârî, İstikrâz, 2.

²⁶ İbn Hacer, a.g.e., V, 41-42; XI, 86; Aynî, a.g.e., XII, 226.

²⁷ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'ân, Beyrut, 1988, XVIII, 80; Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân, Beyrut, 1985, XII, 177.

²⁸ Gazzâlî, Ebû Hâmid, İhyâu Ulûmiddîn, trc., Ahmed Serdaroğlu, İstanbul, 1974, IV, 60.

²⁹ Buhârî, Mezâlim, 10.

³⁰ Aliyyü'l-Karî, Şerhu Kitâbi'l-Fikhi'l-Ekber, s. 237.

yaptıklarına pişman olur, hallerini düzeltir ve Allah'a istiğfâr edip benzeri günahlara tekrar dönmezlerse tevbe etmiş sayılırlar³¹. Semerkandî ve Âlûsî'ye göre ise, gıybet edilen kişi yapılan gıybeti duymuşsa, kendisine müracaat edilip yapılan günah itiraf edilerek ondan helallik alınmalıdır. Eğer duymamışsa, şahsa duyurmadan, Allah'a pişmanlığını arz edip istiğfâr etmelidir.³²

İnsan öldürme gibi bedenlere zarar verme günahını işleyen kişi kendisini, öldürülen kişinin yakınlarına teslim etmelidir³³. Öldürülenin mirasçıları, kasten cinayet işleyenin ya kisasını ister veya kan tazminatı alarak helalleşir veya bir karşılık istemeden affederler³⁴. Kendisini, öldürülen kişinin mirasçılarına teslim etmeden sadece söz ile tevbe eden, Allah'ın hakkından tevbe etmiş olur, ancak kisas isteme hakkı olanlardan, hakkı saklaması sebebiyle günahkârdır³⁵ yani kul hakkından tevbe etmemiş olur.

Nevevî kul hakkıyla ilgili günahlardan dünyada iken arınmayı kısaca şöyle belirtir: "Eğer kul hakkı, mal vb. bir şey ise onu sahibine geri verir, eğer namuslu kadına "zina etti" şeklinde iftira etmek vb. bir şey ise cezanın uygulanmasını sağlar veya ondan bağışlamasını ister, eğer gıybet ise, gıybet edilen kişiden hakkını helal etmesini ister"³⁶. Münâvî ise kul haklarının uhrevî boyutunu da ekleyerek şöyle der: "Allah, kendi haklarını bağışlayabilir. Kul hakları, kişilerin birbirine olan zulmüdür. Müminlerin cehenneme gitmesine en çok sebep olan, kul haklarıdır. Bu haklar ihmal edilmez, iade edilmeye ihtiyaç duyar. Kul haklarının iadesi; sahibinden helallik almak veya malı sahibine geri vermekle ya bu dünyada veya zulmedenin sevabının, zulmettiği kişiye verilmesiyle veya Allah'ın mazlumunu razı etmesiyle ahirette gerçekleşir"³⁷.

Küfür/Şirk günahının uhrevî cezası, sadece tevbe ile kalkar. Ehl-i Sünnet alimleri küfürden tevbenin kesin olarak kabul edildiğinde görüş birliğindedirler³⁸. Şöyle ki Kur'ân-ı Kerim'de; "*İnkâr edenlere söyle. Eğer bundan vazgeçerlerse geçmiş*

³¹ Kurtubî, a.g.e., XII, 179.

³² Aliyyü'l-Karî, *Şerhu Kitâbi'l-Fıkhî'l-Ekber*, s. 237; Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Mahmûd, *Rûhu'l-Meânî Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'u'l-Mesânî*, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, ts., XXVIII, 159.

³³ İbn Âbidîn, Muhammed Emîn, *Reddül-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, Beyrut, 1987, III, 140.

³⁴ İbn Hacer, a.g.e., XI, 86; Kasânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd, *Bedâiu's-Sanâi fi Tertîbi's-Şerâi*, Beyrut, ts., VII, 241.

³⁵ Âlûsî, a.g.e., XVIII, 159.

³⁶ Nevevî, a.g.e., VII, 25.

³⁷ Münâvî, Abdurraûf, *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi's-Sağîr*, byy., 2003, III, 728.

³⁸ Nevevî, a.g.e., XIII, 173; İbn Hacer, a.g.e., X, 26; XI, 86; Aliyyü'l-Karî, a.g.e., s. 231.

*günahları kendilerine bağışlanır*³⁹ buyrulur. Hz. Peygamber de bu ayeti teyit mahiyetinde olarak Amr b. Âs'a hitaben şöyle buyurur: *"Bilmez misin ki İslam (müslüman olmak), kendinden önceki günahları yok eder, hicret de kendinden önceki günahları yok eder, hac da kendinden önceki günahları yok eder"*⁴⁰.

Alimler küfür/şirk dışındaki diğer günahlardan, şartlarına uygun olarak yapılan tevbenin kabul edilip-edilmeyeceği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Cüveynî ve Bâkılânî gibi bazı alimler, *"Allah dilediğinin tevbesini kabul eder"*⁴¹ ayetini delil getirerek şirk dışındaki günahlardan tevbenin kabulünün kesin olmadığını ancak ümit edileceğini söylemişlerdir⁴². Nevevî de "zannî olduğu daha kuvvetlidir" diyerek bu görüşü tercih eder⁴³. Aliyyü'l-Kârî, Kurtûbî ve Kirmânî'ye göre ise, şirk dışındaki günahlardan tevbe, kesin olarak kabul edilir. Hiç bir kimsenin sahîh tevbe hakkında, Allah dilerse kabul eder, dilerse kabul etmez demesi caiz olmaz⁴⁴. Bu hususta Gazzâlî: *"Şartlarını taşıyan bir tevbe, kesinlikle makbuldür, ancak tevbe eden, tevbesinin kabulü hususunda şüphe eder, çünkü o, tevbesinin şartlarının gerçekleştiğinden kesin emin değildir"*⁴⁵ diyerek iki görüş arasını uzlaştırır. İbn Hacer ise: *"Günahkârın tevbesi, va'd-i sâdık üzere makbuldür"* der⁴⁶. İmam Eş'arî'ye göre de tevbenin kabulü katî'dir⁴⁷. Kanaatimizce, tevbenin kesin olarak kabul edileceği görüşü daha doğrudur. Çünkü Hz. Peygamber: *"Göklere ulaşacak kadar hata yaparsanız sonra tevbe etseniz, şüphesiz ki Allah, tevbelerinizi kabul eder"*⁴⁸ ve *"Günahattan tevbe eden, günahı olmayan kimse gibidir"*⁴⁹ buyurur⁵⁰.

Tevbe etmek için belli bir zamanı beklemeye gerek yoktur. Günahlardan zaman geçirmeden tevbe etmek vaciptir, onu sonraya bırakmak ise caiz değildir⁵¹. Şöyle ki Kur'ân'da: *"Allah, cahillikle bir kötülük yapıp sonra yakın zamanda tevbe edenlerin tevbesini kabul eder"*⁵² buyrulur. İbn Abbâs ayetteki "yakın zamanda"

³⁹ 8. Enfâl, 38. Başka ayet için bkz., 39. Zümer, 53.

⁴⁰ Müslim, İmân, 192.

⁴¹ 9. Tevbe, 15.

⁴² Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu Kitâbi'l-Fıkhî'l-Ekber*, s. 231.

⁴³ Nevevî, a.g.e., XIII, 173; İbn Hacer, a.g.e., X, 26.

⁴⁴ Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu Kitâbi'l-Fıkhî'l-Ekber*, s. 231.

⁴⁵ Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu Kitâbi'l-Fıkhî'l-Ekber*, s. 328.

⁴⁶ İbn Hacer, a.g.e., XI, 86.

⁴⁷ Sâvî, a.g.e., s. 417-418.

⁴⁸ İbn Mâce, Zühd, 30; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., III, 238.

⁴⁹ İbn Mâce, Zühd, 30.

⁵⁰ Diğer benzer hadisler için bkz., Buhârî, Şehâdât, 15; Rikâk 10; Hudûd 20; Müslim, Zekât, 116-118; Tirmizî, Eş'ibe, 1; Zühd 27; İbn Mâce, Zühd, 27.

⁵¹ Nevevî, a.g.e., XVII, 59.

⁵² 4. Nisâ, 17.

ifadesini; “Ölümden ve hastalık gelmeden önce”⁵³, Razî ise “Günah işledikten hemen sonra” diye tefsir eder⁵⁴. Hz. Peygamber; “*Yüce Allah, gündüz günah işleyenin tevbesini kabul etmek için, geceleyin elini açar. Geceleyin günah işleyenin tevbesini kabul etmek için, gündüz elini açar. Güneş battığı yerden doğuncaya kadar bu böyle devam eder*”⁵⁵ buyurarak günahlar üzerinden bir gün bile geçmeden yani hemen tevbe etmenin gerektiğini bildirmiştir.

Kur’ân’da bir çok ayette “Allah’a tevbe ediniz” şeklindeki ifadeyle, insanlardan tevbe etmeleri istenmiştir⁵⁶. Hz. Peygamber de aynı daveti tekrarlamış, bizzat kendisi tevbe ve istiğfârda bulunmuştur. Şöyle ki O; “*Ey insanlar! Allah’a tevbe edip O’ndan af dileyiniz. Şüphesiz ki ben, O’na günde yüz defa tevbe ediyorum*”⁵⁷ buyurur. Bu hadisteki tevbe ile emir, tevbe-i nasûh ayetine uygundur⁵⁸. Başka rivayetlerde tevbe ile beraber istiğfâr da zikredilmiştir⁵⁹. Hz. Peygamber günah işlemekten korunmuş olmasına rağmen, her gün en az yetmiş kere tevbe etmesi, müminlere tevbe ve istiğfârın önemini göstermek içindir. Ayrıca denilebilir ki Hz. Peygamber yeme, içme, uyuma, hanımlarıyla birlikte olma gibi mübah işlerle veya müminlerin çeşitli problemleriyle meşgul olurken Allah’ı gerektiği şekilde zikredip düşünemediği için Allah’a tevbe edip, af dilemiştir⁶⁰. Dolayısıyla hadiste, günah işlemekten masum olmayan insanların çokça tevbe ve istiğfâr etmesi gerektiğine işaret edilmiştir.

Hz. Peygamber: “*Şüphesiz ki Allah, can boğaza gelmedikçe kulun tevbesini kabul eder*”⁶¹ buyurarak yaşamdan ümit kesildiği zaman tevbenin kabul edilmeyeceğini bildirmiştir. Bu sebeple alimler, ölüm kesinleşip, can boğaza geldiğinde yapılan tevbe kabul edilmez derler⁶². Kıyamet alametleri ortaya çıktığı zaman yapılan tevbenin kabul edilmeyeceği Kur’ân’da şöyle haber verilir: “*(İnanmak için) meleklerin veya Rabbinin ya da Rabbinin bazı ayetlerinin gelmesini mi bekliyorlar? Rabbinin bazı işaretleri geldiği gün, önceden inanmayan veya imanıyla*

⁵³ Âlûsî, a.g.e., XXVIII, 159.

⁵⁴ Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, *et-Tefsîrü'l-Kebîr*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Tahran, ts., X, 5.

⁵⁵ Müslim, Tevbe, 31.

⁵⁶ Bkz., 24.Nûr, 31; 66. Tahrîm, 8; 11. Hûd, 3.

⁵⁷ Müslim, Zikr ve'd-Duâ, 42.

⁵⁸ Nevevî, a.g.e., XVII, 24.

⁵⁹ Buhârî, Deavât, 3; Ebû Dâvûd, Vitir, 26; İbn Mâce, Edeb, 57; Ahmed b. Hanbel, IV, 260.

⁶⁰ Nevevî, a.g.e., XXIV, 17.

⁶¹ Tirmizî, Deavât, 98; İbn Mâce, Zühhd, 30.

⁶² Nevevî, a.g.e., XVII, 25; Mübârekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdirrahîm, *Tuhfetü'l-Ahvezi bi Şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, ts., IX, 521.

*bir hayır kazanmayan kimseye, artık inanması bir fayda sağlamaz. De ki: "Bekleyin, biz de beklemekteyiz"*⁶³ Hz. Peygamber ayette belirtilen işaretin "güneşin batıdan doğması" olduğunu şöyle beyan eder: "Güneş batıdan doğmadıkça kıyamet kopmaz. İnsanlar onu gördüklerinde iman ederler. İşte bu zaman, daha önce iman etmemiş kimseye imanının fayda vermediği gündür"⁶⁴. Bir başka hadiste ise: "Kim, güneş batıdan doğmadan önce tevbe ederse, Allah onun tevbesini kabul eder"⁶⁵ buyrulur. Bir hadiste ise Deccâl ve Dâbbetü'l-Arz'ın yeryüzüne çıkışını görenlerin de tevbelerinin kabul edilmeyeceği bildirilmektedir⁶⁶. Çünkü bu alametlerin ortaya çıkması, kişinin zorunlu olarak iman etmesini gerektiren bir durumdur.

Hz. Peygamber, Allah'ın insanların tevbe etmesinden hoşnut olduğunu şöyle haber verir: "Allah kulunun tevbesine, sizden birinizin sahrada kaybolan hayvanını bulmasından daha çok sevinir"⁶⁷. Bu durum bir diğer hadiste ise şöyle bildirilir: "Allah mümin kulunun tevbesine, çorak, helak olma korkusu olan bir yerde devesi yanında yiyeceği ve içeceği onun üzerinde olduğu halde uyuyan, uyandığında deveyi gittiğini görüp onu aramaya giden, sonunda susayınca: "Bulduğum yerime döneyim de ölünceye kadar yatayım" diyen ve başını ölmek için dirseğinin üzerine koyup uyuduktan sonra uyanınca devesini üzerindeki yiyeceği ve içeceği ile yanında bulan bir adamdan daha çok sevinir. Evet Allah! Mümin kulunun tevbesine bu adamın devesi ile azağına sevinmesinden daha çok sevinir"⁶⁸.

2- İstiğfâr

Günahların affedilme sebeplerinden biri de istiğfârdır. Tevbe ve istiğfâr kelimeleri ayet ve hadislerde bazen tek başlarına zikredilirler. Bu durumda tevbe ve istiğfâr kelimelerinin her biri diğerini kapsamaktadır⁶⁹. Mesela; "Onlar istiğfâr ederlerken, Allah onlara azap edecek değildi"⁷⁰, ve "Kim bir kötülük yapar, yahut nefesine zulmeder de sonra Allah'tan bağışlanma dilerse, Allah'ı çok affedici ve çok merhametli bulur"⁷¹ ayetlerindeki istiğfâr, tevbeyi de içermektedir. Bu kelimelerin ayet ve hadislerde bazen de peşpeşe zikredildikleri görülür. Bu durumda istiğfâr, geçmişte

⁶³ 6.En'âm, 158.

⁶⁴ Buhârî, Tefsîru'l-Kur'ân, Sûretü'l-En'âm, 9; Tirmizî, Deavât, 98; İbn Mâce, Fiten, 32.

⁶⁵ Müslim, Zikr ve'd-Duâ, 43; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., II, 395.

⁶⁶ Müslim, İmân, 249; Tirmizî, Deavât, 98

⁶⁷ Buhârî, Deavât, 4; Müslim, Tevbe, 1, 2; Tirmizî, Deavât, 98; İbn Mâce, Zühd, 30.

⁶⁸ Müslim, Tevbe, 3.

⁶⁹ İbn Ebi'l-İzz, Şerhu'l-Akâidetü'l-Tahâviyye, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1988, s. 327.

⁷⁰ 8.Enfâl, 33.

⁷¹ 4.Nisâ, 110.

yapılan günahların kötülüğünden korunmayı istemek⁷², tevbe ise gelecekle ilgili olup günahlara tekrar düşülmemesini istemek ve onlardan korunabilmek için Allah'a sığınmak manasına gelir⁷³. Günahlardan uzaklaşmaksızın dil ile bağışlanmayı istemeye istiğfâr denilse de tevbe denilemez⁷⁴. İstiğfâr kalp ve dil ile veya her ikisi ile birlikte yapılır⁷⁵.

Kur'ân-ı Kerim'de; *"Bil ki, Allah'tan başka ilah yoktur. (Ey Muhammed!) Kendi günahın, inanan erkeklerin ve inanan kadınların günahı için mağfiret dile"*⁷⁶ buyrulur. Hz. Peygamber bu emre uyarak her gün yetmiş⁷⁷, yetmişten fazla⁷⁸ veya yüz defa⁷⁹ tevbe-i istiğfâr ettiğini belirtmiştir. Bu hadis, Hz. Peygamber'in bile tevbeden müstağni kalamadığını göstermektedir. Zira O, günah işlemekten korunmuş olsa bile kalbine bir anlık gaflet gelmesini⁸⁰, yeme-içme gibi Allah'ı zikirden alıkoyan mübah işlerle uğraşmasını, Allah'ı en iyi tanıdığı halde O'nun hakkını gerektiği şekilde yerine getirememeyi yüce makamından dolayı kendisi için bir günah/hata sayarak istiğfâr etmiştir⁸¹. Bir başka ifadeyle Hz. Peygamber, manevî alemde devamlı yükselme gösterdiği için bir önceki halini kusurlu gördüğü için veya kendisi kusurlu olmasa bile günah işleyen müminlerin ne yapması gerektiğini öğretmek için istiğfâr etmiştir denilebilir⁸². Hz. Peygamber günah işleyenlerin istiğfâr etmesi gerektiğini; *"Her kim bir günah işler, sonra kalkıp temizlenir, sonra namaz kılar ve sonra Allah'tan bağışlanma dilerse, Allah onu mutlaka affeder"*⁸³ buyurarak belirtir.

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'tan korkan müminlerin özelliklerinden birinin de bile günah üzerinde ısrar etmemek olduğu şöyle bildirilir: *"Bir de onlar bile bile, işledikleri (günah) üzerinde ısrar etmezler"*⁸⁴. Hz. Peygamber; *"İstiğfâr eden ısrar*

⁷² İbn Kayyimi'l-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr, *Medâricü's-Sâlikîn*, Beyrut, 1973, I, 308; İbn Manzûr, a.g.e., V, 26; Âlûsî, a.g.e., VI, 207.

⁷³ Âlûsî, a.g.e., XI, 207; İbn Ebî'l-İzz, a.g.e., s. 327-328; İbn Kayyim, a.g.e., I, 308.

⁷⁴ Aliyyü'l-Karî, *Mirkatü'l-Mefâtiḥ*, III, 67; İbn Teymiyye, Takıyyuddîn Ahmed b. Abdilhalîm, *Mecmûu Fetâvâ*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyâd, 1991, X, 319.

⁷⁵ Aliyyü'l-Karî, Ali b. Sultan, *Mirkatü'l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkâti'l-Mefâtiḥ*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, ts., III, 67; Kandemir, Yaşar-Çakan, İsmail-Küçük, Raşit, *Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, Erkam Yay., İstanbul, 1997, I, 145; VII, 584; Yılmaz, a.g.e., s. 170.

⁷⁶ 47.Muhammed, 19.

⁷⁷ Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, Sûretü Muhammed, 1; İbn Mâce, Edeb, 57.

⁷⁸ Buhârî, Deavât, 3; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, Sûretü Muhammed, 1.

⁷⁹ Müslim, Zikr, 41; Ebû Dâvûd, Salât, 361; İbn Mâce, Edeb, 57.

⁸⁰ Müslim, Zikr, 41; Ebû Dâvûd, Salât, 361.

⁸¹ Nevevî, a.g.e., XVII, 23; İbn Hacer, a.g.e., XI, 85.

⁸² İbn Hacer, a.g.e., XI, 85.

⁸³ Tirmizî, Salât, 181; Ebû Dâvûd, Salât, 361. Ayet için bkz., 3. Â-i İmrân, 135.

⁸⁴ 3.Â-i İmrân, 135.

etmiş olmaz, günde yetmiş kere (günaha) dönse bile”⁸⁵ buyurarak ayette ifade edilen ısrarın, günah işledikten sonra istiğfâr etmemek olduğunu bildirir.

İstiğfârın yani Allah’tan bağışlanmayı dil ile ifade etmenin, günahların bağışlanmasına sebep olduğu bir çok hadiste haber verilmiştir. Mesela, Enes b. Mâlik’ten rivayet edilen bir kudsî hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurur: “Allah Teâlâ şöyle buyurdu: Ey Ademoğlu! Sen bana dua ettiğin ve benden affını umduğun sürece, işlediğin günahlar ne kadar çok olursa olsun, onların büyüklüğüne bakmadan seni bağışlarım. Ey Ademoğlu! Günahların gökyüzünü kaplayacak kadar çok olsa, sonra da benden affını dilesen, seni affederim. Ey Ademoğlu! Sen yeryüzünü dolduracak kadar günahla karşıma gelsen, fakat bana hiçbir şeyi ortak koşmamış olsan, şüphesiz ben de seni yeryüzü dolusu bağışla karşılarım”⁸⁶. Bu husustaki diğer bir hadis ise şöyledir: “Her kim “Kendisinden başka ilâh bulunmayan, daima diri olan, her şeyin varlığı kendisine bağlı olup kâinatı yöneten Allah’tan beni bağışlamasını diler ve günahlarına tevbe ederim” diye yalvarırsa, savaştan kaçmış olsa bile günahları bağışlanır”⁸⁷.

İstiğfâr günahların bağışlanmasına sebep olduğu için Hz. Peygamber, istiğfârın nasıl yapılacağını da öğretmiştir. İstiğfârla ilgili hadislerin bir kısmı kavli, bir kısmı ise fiilîdir. Kavli hadislerden bazıları şöyledir: Şeddâd b. Evs’ten Hz. Peygamber (s.a.v.)’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: “İstiğfârın en üstünü şöyle demendir: “Allah’ım! Sen benim Rabbimsin. Senden başka ibadete layık ilah yoktur. Beni sen yarattın, ben senin kulunum. Gücüm yettiğince ezelde sana verdiğim sözümde ve va’dimde durmaktayım. İşlediğim kusurların şerrinden sana sığınırım. Bana verdiğin nimetleri ve günahımı itiraf ederim. Beni affet, şüphesiz ki günahları senden başka affedecek yoktur”. Her kim bu duayı, sevabına ve faziletine bütün kalbiyle inanarak gündüz okur da o gün akşam olmadan ölürse o, cennet ehliendir. Her kim bu duayı, sevabına ve faziletine gönülden inanarak gece okur da sabah olmadan ölürse o, cennet ehliendir”⁸⁸. Bu hadisin, “cennete girer”⁸⁹, “cennet ona vacib olur” şeklinde rivayetleri de vardır⁹⁰. Bu rivayetlere göre Kirmânî hadisi; “O mümin cehenneme girmeden başlangıçta cennete girer, çünkü istiğfârın gerçekliğine

⁸⁵ Ebû Dâvûd, Salât, 361; Tirmizî, Deavât, 106.

⁸⁶ Tirmizî, Deavât, 98; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., V, 172.

⁸⁷ Ebû Dâvûd, Salât, 361; Tirmizî, Deavât, 117.

⁸⁸ Buhârî, Deavât 2, 16; Ebû Dâvûd, Edeb, 100-101; Tirmizî, Deavât, 15; Nesâî, İstiâze, 57; İbn Mâce, Dua, 14.

⁸⁹ Buhârî, Deavât, 15; Ebû Dâvûd, Edeb, 110; Nesâî, İstiâze, 57.

⁹⁰ Tirmizî, Deavât, 15; Aynî, a.g.e., XXII, 279.

ve kapsamına kesin olarak inanan kişi, çoğunlukla Allah'a isyan etmez"⁹¹ şeklinde, Aynî ise; "Allah, istiğfâr eden kişiyi, istiğfârın bereketiyle affeder"⁹² şeklinde yorumlamıştır. Dâvûdî'ye göre, istiğfârın abdest ve diğer hasenât gibi hem sevap kazandırıcı ve hem de günahları affettirici olması ihtimali vardır⁹³. Namazların peşine okumak üzere Hz. Peygamber'den kendisine bir dua öğretmesini isteyen Ebû Bekir'e O, şu istiğfâr duasını okumasını tavsiye etmiştir: *"Allah'im! Ben nefsimi çok zulmettim, günahları ise ancak sen affedersin. Beni affet ve bana acı. Şüphesiz ki sen, çok affeden ve çok merhamet edensin"*⁹⁴.

Hz. Peygamber'in fiilî olarak yaptığı istiğfârı Hz. Âişe şöyle haber verir: *Rasûlullah vefatından önce: "Seni tesbih ve sana hamd ederim, affını diler, sana tevbe ederim" duasını çok okurdu"*⁹⁵. Ebû Hureyre ise Hz. Peygamber'in secde ettiğinde; *"Allah'im günahımın hepsini, küçüğünü büyüğünü, öncesini sonrasını, açığını gizlisini bana bağışla"*⁹⁶ diyerek istiğfâr ettiğini haber verir. Ebû Mûsa el-Eşarî'den rivayet edilen Hz. Peygamber'in diğer bir fiilî istiğfârı ise şöyledir: *"Allah'im! Bana günahımı, cahilliğimi, işimdeki israfımı ve benden daha iyi bildiğin kusurlarımı bağışla. Allah'im! Bana, ciddimi, şakamı, hatamı ve kastımı bağışla. Bunların hepsi bende vardır. Allah'im! Peşin yaptığım ve sonraya bıraktığım, gizlediğim ve aşikâr yaptığım ve Senin benden daha iyi bildiğin bütün kusurlarımı bana bağışla. İleri alan ve geri bırakan sensin. Senin her şeye gücün yeter"*⁹⁷.

Hz. Peygamber, öğretisine uyararak istiğfâr eden kişi hakkında şöyle buyurur: *"Sahifesinde çokça istiğfâr bulan kimseye müjdeler olsun"*⁹⁸. İstiğfâr, insanın Allah hakkıyla ilgili günahlarından kurtulmasını sağlar. İstiğfâr, günah işledikten hemen sonra yapılmalıdır. Hz. Peygamber, her insanın günlük işlerden uzaklaşarak Rabbiyle baş başa kalabildiği gece vakti kendini hesaba çekip istiğfâr etmesinin gerektiğini şöyle bildirir: *"Yüce Rabbimiz her gece, gecenin son üçte biri kaldığında dünya semasına iner de: Hani bana dua eden, duasını kabul edeyim! Hani benden isteyen, istediğini vereyim! Hani benden mağfiret dileyen, onu affedeyim! buyurur"*⁹⁹.

⁹¹ Aynî, a.g.e., XXII, 279.

⁹² Aynî, a.g.e., XXII, 279.

⁹³ İbn Hacer, a.g.e., XI, 83.

⁹⁴ Buhârî, Ezân, 149; Müslim, Zikr , 48; Tirmizî, Deavât, 98; Nesâî, Sehv, 59; İbn Mâce, Dua, 2.

⁹⁵ Müslim, Salât, 218.

⁹⁶ Müslim, Salât, 216; Ebû Dâvûd, Salât, 152.

⁹⁷ Buhârî, Deavât, 60; Müslim, Zikr ve'd-Dua ve't-Tevbe, 70; Ebû Dâvûd, Salât, 121.

⁹⁸ İbn Mâce, Edeb, 57.

⁹⁹ Buhârî, Teheccüd, 14; Tevhîd, 35; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn, 168; Ebû Dâvûd, Salât, 311; Tirmizî, Salât, 211; İbn Mâce, İkametü's-Salât, 182.

Bu hadisin diğer rivayetleri ise, gecenin ilk üçte biri geçtiğinde¹⁰⁰, gecenin yarısı veya üçte ikisi geçtiğinde¹⁰¹, gecenin yarısında¹⁰² şeklindedir. Kadı İyâz ilk rivayetin sahih olduğunu söyleyip onu tercih etmesine rağmen Nevevî, rivayetlerin hepsinin Hz. Peygamber tarafından farklı zamanlarda söylenmiş hadisler olduğunu¹⁰³ ifade ederek bunların hepsinin sahih olduğunu belirtir. Tirmizî ise, “Gecenin son üçte biri kaldığında” şeklindeki rivayetin en sahih rivayet olduğunu belirtir¹⁰⁴. Bu ifadesinden ona göre diğer rivayetlerin de sahih olduğu anlaşılmaktadır.

İnsanın, Allah'a en yakın olduğu zamanlardan biri de şaban ayının on beşinci gecesidir. Şöyle ki Hz. Peygamber, şaban ayının on beşinde geceyi namazla, gündüzü oruçla geçirmeyi emrettikten sonra, Allah'ın güneş batınca yeryüzü semasına inip fecir doğana kadar: “*Yok mu istiğfâr eden onu bağışlayayım!. Yok mu rızık isteyen ona rızık vereyim!. Yok mu belaya uğramış olan, ona afiyet vereyim!. Yok mu falanı isteyen, onu vereyim!. Yok mu falanı isteyen, onu vereyim!*”¹⁰⁵ buyurduğunu haber verir.

3- Hasenât/İyilikler

Mürcie mezhebi, “Şüphesiz ki iyilikler, kötülükleri giderir”¹⁰⁶ ayetinin zahirine bağlanarak, hasenâtın, büyük-küçük bütün kötülükleri/günahları örteceğini söylemişlerdir. Mutezile'den bazılarına göre ise, bu ayette, hasenâtın kötülükleri silmesi değil, “Şüphesiz ki namaz, kötü ve iğrenç şeylerden vazgeçirir”¹⁰⁷ ayetinde olduğu gibi hasenâtın kötülükleri terk etmeye sebep olduğu kastedilmiştir¹⁰⁸.

Ehl-i Sünnet alimlerinin çoğu, “Eğer size yasak edilen günahların büyüklerinden kaçınırsanız, sizin seyyiâtınızı/küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli ve güzel bir yere sokarız”¹⁰⁹ ayetini, “Şüphesiz ki iyilikler, kötülükleri giderir” ayeti ve “Büyük günahlardan kaçınıldığı takdirde beş vakit namaz, cuma diğer cumaya kadar, ramazan diğer ramazana kadar, aralarında işlenen günahları

¹⁰⁰ Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn, 169; Tirmizî, Salât, 211.

¹⁰¹ Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn, 170.

¹⁰² Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn, 171.

¹⁰³ Nevevî, a.g.e., VI, 37.

¹⁰⁴ Bkz., Tirmizî, Salât, 211.

¹⁰⁵ İbn Mâce, İkametü's-Salât, 191. Bu hadisin isnadında yer alan İbnu Ebî Sebre'nin zayıf ravi olmasından dolayı isnadının zayıf olduğu söylenmiştir. Bkz., İbn Mâce, I, 444. Ancak bu hadis; “Allah'ın bu gece Kelb oğulları kabilesinin koyunlarının kılı sayısından daha fazla kişiyi affettiğini bildiren mütabi hadislerle hasen li gayrihi olur.

¹⁰⁶ 11.Hüd, 114.

¹⁰⁷ 29.Ankebût, 45.

¹⁰⁸ İbn Hacer, a.g.e., VIII, 287; Aynî, a.g.e., V, 9.

¹⁰⁹ 4.Nisâ, 31.

*örterler*¹¹⁰ hadisiyle birlikte ele alarak anlamaya çalışmışlardır. Onlara göre, Allah büyük günahlardan kaçınanların küçük günahlarını hasenât/iyiliklerle affeder. Âlûsî, Suyûtî, Beydâvî ve Aliyyü'l-Kârî, Ebu's-Suûd ve çağdaş müfessirlerden Vehbe Zuhaylî bu görüştedir. Bu alimlere göre ayetteki “seyyiât” lafzı, küçük günahlar manasındadır¹¹¹. Alimlerin çoğuna göre, iyiliklerin kötülükleri silebilmesi için büyük günahlardan kaçınmak gereklidir. Şöyle ki, “Şüphesiz ki iyilikler, kötülükleri giderir” şeklinde mutlak olarak zikredilen ayet, “Beş vakit namaz, büyük günahlardan kaçınıldıkça aralarındaki günahlara kefarettirler” hadisi ile takyid edilmiştir¹¹². Bu sebeple Kadî İyâz; “Ehl-i Sünnet'e göre, küçük günahlar hadislerde zikredilen iyilikler ile affedilir, büyük günahlar ise, sadece tevbe veya Allah'ın rahmeti ile affolunur”¹¹³ der. Ancak bilinmelidir ki iyilikler, sadece Allah hakkıyla ilgili olan günahları örter, kul hakkıyla ilgili günahların uhrevî cezasından kurtulma, hak sahiplerinin helal etmeleri veya Allah'ın mağduru razı kılmasıyla mümkün olur¹¹⁴.

Kurtubî, İbn Âşûr, Sâvî gibi bazı alimler ise, her iki ayeti tek başına ele alarak tefsir etmişlerdir. Onlara göre, seyiyâtı/küçük günahları iyilikler örttüğü gibi, bizzat büyük günahlardan kaçınmak da örter. Bir diğer ifadeyle Allah, büyük günahlardan kaçınanların küçük günahlarını affedeceğini va'd etmiştir. Büyük günahlardan kaçınmayanların küçük günahlarını affedeceğini ise va'd etmemiştir. Büyük günahları terk etmek, küçük günahlardan tevbe sayılır, çünkü büyük günahlardan kaçınmak, en üstün taattır¹¹⁵.

Nesefî ise, seyye kelimesinin “büyük-küçük her günah” manasına geldiğini, dolayısıyla hasenâtla, hem büyük ve hem de küçük günahların

¹¹⁰ Müslim, Tahâret, 16; Tirmizî, Salât, 46; İbn Mâce, Tahâret, 106.

¹¹¹ Bkz., Âlûsî, *a.g.e.*, V, 17, 19; Beydâvî, Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Derseâdet, İstanbul, ts., I, 212; Konevî, İsmail, *Hâşiyetü'l-Konevî alâ Tefsîri'l-Beydâvî*, İstanbul, ts., III, 212; Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr-Mahallî, Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, Çağrı Yay., İstanbul, ts., I, 77; Aliyyü'l-Kârî, *Şerhu Kitâbi'l-Fikhi'l-Ekber*, s. 194; Aliyyü'l-Kârî, *Mirkatü'l-Mefâti'h*, I, 384; Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed, *İrşâdu'l-Aklî's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts., II, 171; Zuhaylî, Vehbe, *Tefsîrü'l-Münîr*, trc. Hamdi Arslan-Ahmet Efe-Beşir Eryarsoy, Risâle Yay., İstanbul, 2005; III, 36; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Çağrı Yay, İstanbul, 1986, I, 481; Taberî, *a.g.e.*, IV, 44.

¹¹² İbn Hacer, *a.g.e.*, VIII, 287; Aynî, *a.g.e.*, V, 9.

¹¹³ Nevevî, *a.g.e.*, III, 112.

¹¹⁴ Sâvî *a.g.e.*, s. 381.

¹¹⁵ Bkz., Sâvî, *a.g.e.*, I, 216; İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru Sehnûn, Tunus, 1997, V, 27; İbnu'l-Vezîr, Muhammed b. İbrahim, *el-Avâsım ve'l-Kavâsım fi'z-Zeb an Sünneti Ebi'l-Kasım*, thk., Şuayb el-Amaûd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1996, IX, 167; Kurtubî, *a.g.e.*, V, 235, IX, 93.

giderilmesi/affedilmesinin caiz olduğunu söyler¹¹⁶. İbn Abdilberr ise bu görüşte olanlara; “Zamanımızdaki bazı kimseler namaz ve taharet, büyük-küçük bütün günahları siler görüşünde olmuşlar ve görüşlerine, “Şüphesiz ki iyilikler, kötülükleri giderir” ayetini ve hadisleri delil getirmişleridir. Bu cahilliktir ve Mürcie’yle aynı görüşü paylaşmaktır. “Ey iman edenler! Allah’a yürekten tevbe ediniz”¹¹⁷ ayeti var olduğu halde, diğer ayetlerin umûma hamli nasıl caiz olur. Eğer hasenât bütün günahları silseydi, tevbeye ihtiyaç kalmazdı. Oruç, sadaka, iyiliği emir ve kötülükten nehiy de büyüklerden kaçınıldığında küçük günahların affına sebep olurlar”¹¹⁸ diyerek karşı çıkar.

Büyük günahlardan kaçınmayanların, küçük günahlarının affedilip-afedilmeyeceği hususunda alimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Tîbî ve Turbuşfî gibi bazı alimlere göre, kişi büyük günahlardan kaçınırsa/kaçındıkça iyilikleri, küçük günahlarına keffaret olur, kaçınmazsa olmaz. Bazı alimlere göre, kişi büyük günahlardan kaçınmasa bile, iyilikleri sadece küçük günahlarını siler¹¹⁹.

İbn Münzir gibi bazı alimlere göre ise, kişi büyük günahlardan kaçınmasa bile iyilikler hem küçük ve hem de büyük günahları siler¹²⁰. Nevevî ise, büyük günahlardan kaçınılmasa bile hasenâtın küçük günahları sileceği, bazı durumlarda da büyük günahları biraz hafifleteceği görüşündedir. Şöyle ki ona göre, keffâret hadislerinde yer alan مَا أَحْتَبَبْتُ الْكِبَائِرُ وَمَا لَمْ يُؤْتِ كَبِيرَةً şeklindeki ifadeler; “Büyük günahlar hariç” anlamındadır. Dolayısıyla bu hadisin manası; “Büyük günahlar dışındaki bütün günahlar affedilir” demektir. “Büyük günah işlenince küçük günahlar affedilmez” manasının kastedilmiş olma ihtimali bulunsa bile, hadisin sıyakı buna zıt düşer¹²¹. İbn Melek’e göre, Nevevî’nin görüşü en doğru görüştür. Çünkü Ehl-i Sünnet’e göre büyük günahlar ancak tevbe ve Allah’ın rahmeti, fazlı ile affedilir¹²². Nevevî ve Aynî bu durumu daha detaylı olarak şöyle anlatırlar: “Haseneler, kişinin sadece küçük günahı varsa onu örterler, küçük ve büyük günahı yoksa ona iyilik olarak yazılır ve dereceleri yükseltilir. Eğer kişinin küçük günahı olmaz fakat büyük

¹¹⁶ Bkz., Nesevî, Ebu’l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Tefsîru’n-Nesevî*, Kahraman Yay., İstanbul, 1984, I, 222.

¹¹⁷ 66.Tahrîm, 8.

¹¹⁸ İbn Hacer, a.g.e., VIII, 287; Aynî, a.g.e., V, 9.

¹¹⁹ İbn Hacer, a.g.e., VIII, 287; Aynî, a.g.e., V, 9; Aliyyü’l-Karî, *Mirkâtu’l-Mefâtih*, I, 384-385.

¹²⁰ Bkz., Aynî, a.g.e., III, 7; Sübkî, Mahmûd Muhammed Hattâb, *el-Menhelü’l-Azbu’l-Mevrûd Şerhu Süneni Ebî Davûd*, thk., Emin Mahmud Muhammed Hatab, el-Mektebetü’l-İslâmiyye, Riyâd, 1974, VII, 306-7.

¹²¹ Nevevî, a.g.e., III, 112.

¹²² Aliyyü’l-Karî, *Mirkâtu’l-Mefâtih*, I, 384.

bir günahı veya günahları olursa, hasenelerin o büyük günahları hafifletmesini umarız"¹²³. Keşmîrî, hadisin va'd hadisi olduğunu ve hadisteki "mâ"nın ğaye/sonuç için olduğunu dolayısıyla büyük günahlardan kaçındıkça, küçük günahların va'd yolu üzere affedileceğini belirtir¹²⁴. Ahmed Naim'e göre, hadislerde affedileceği söylenen günahlar, küçük günahlardır. Büyük günahlar ve kul hakları ancak tevbe ve mağdurun hakkını helal etmesiyle affedilir. Ancak o, Allah'ın merhameti sınırsız olduğu için iyiliklerin her türlü günahı örtmesinin mümkün olduğunu da ifade eder¹²⁵.

Mağfiret, Kur'ân ve hadislerde cezalandırılmaya müstehak olan kişinin cezadan kurtarılması anlamında kullanılır¹²⁶. Mağfiret cinstir, iyiliklerin günahlara keffâret olması, mağfiretin kapsamından biridir¹²⁷.

"Hasene" kelimesi lügatte "İyilik" anlamına gelmektedir. "*Şüphesiz ki iyilikler, kötülükleri giderir*" ayeti, günahların bağışlanma sebeplerinden biri olan iyiliklere tenbihte bulunmaktadır¹²⁸. Ancak bu ayette zikredilen "Hasenât"ın neler olduğu hususunda alimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Nevevî; hasenâtın, müfessirlerin çoğuna göre, beş vakit namaz, bazı alimlere göre ise, "Sübhânellâhi ve'l-Hamdu Lillâhi velâ İlâhe İllallâhu Vallâhu Ekber" demek olduğunu kendisine göre ise "her çeşit hayır" olduğunu belirtir¹²⁹. Kurtubî de, "Hasenât âmm'dir" diyerek Nevevî ile aynı görüşü paylaşır¹³⁰. Hz. Peygamber'in, Ebû Zerr el-Gîfârî'ye hitaben: "*Nerede olursan ol Allah'tan kork. Kötülüğün peşinden, onu silecek bir iyilik yap ve insanlara güzel ahlakla davran*"¹³¹ buyurması, Nevevî'nin görüşünün daha doğru olduğunu göstermektedir Kur'ân ve Sünnet'te yapılması emredilen veya yapılmasına teşvik edilen şeyleri yapmayı, dar manada "ibadet", geniş manada ise "iyilik" olarak adlandırabiliriz. Şimdi özellikle hadislerde kötülükleri sildiği açıkça ifade edilen ibadet/iyilikleri belirtelim:

1- Farz ve Nafile Namazlar: Hz. Peygamber, beş vakit namaz ile cuma namazının büyük günahlardan kaçınıldığı sürece küçük günahlara keffâret olduğunu

¹²³ Nevevî, a.g.e., III, 113; Aynî, a.g.e., III, 13.

¹²⁴ Keşmîrî, Muhammed Enver, *el-Arfü's-Şezî Şerhu Süneni't-Tirmizî*, thk., Ahmed Muhammed Şâkir, Beyrut, ts., I, 151.

¹²⁵ Ahmed Naim-Kâmil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ankara, 1983, I, 146.

¹²⁶ Ebu's-Suûd, a.g.e., II, 171.

¹²⁷ İbnu'l-Vezîr, a.g.e., IX, 101.

¹²⁸ Keşmîrî, Muhammed Enver, *Feyzü'l-Bârî alâ Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, I, 483.

¹²⁹ Nevevî, a.g.e., XVII, 79; Aynî, a.g.e., V, 9.

¹³⁰ Kurtubî, a.g.e., IX, 93.

¹³¹ Tirmizî, Birr, 55; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., V, 153.

şöyle bildirir: *“Büyük günahlardan kaçınıldığı takdirde beş vakit namaz, cuma diğer cumaya kadar, ramazan diğer ramazana kadar, aralarında işlenen günahları örterler”*¹³² buyurur. Bu hadislerde “büyük günah işlemekten kaçınma” şartı bulunmaktadır. Bazı hadislerde ise bu şartın zikredilmediği görülür. Mesela, Hz. Peygamber; *“Hiçbir müslüman yoktur ki, güzelce abdest alarak namaz kılsın da Allah, onun o namazla gelecek namaz arasındaki günahlarını affetmesin”*¹³³ buyurur. Bu konuda herhangi bir kayıt olmaksızın zikredilen hadisler, “büyük günah işlemekçe” kaydı ile zikredilen hadisler hamledilirler¹³⁴. Farz namazların küçük günahlara keffaret olduğunu şu hadis daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Abdullah b. Mes’ûd’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: *“Bir kadını öpmüş olan bir adam Rasûlullah’a gelip durumu haber verdi. Bunun üzerine Allah: “Gündüzün iki uçlarında ve gecenin gündüze yakın saatlerinde namaz kıl. Şüphesiz ki hasenât seyyiâtı giderir” ayetini indirdi. O kimse: Ey Allah’ın Elçisi! Bu sadece benim için mi? diye sordu. Rasûlullah: “Ümmetimin hepsi içindir” buyurdu”*¹³⁵. Bazı alimler beş vakit namazın büyük-küçük bütün günahlara keffaret olduğunu söylemişse de alimlerin çoğuna göre, sadece küçük günahlara keffaret olurlar. Cuma namazının günahlara keffaret olabilmesi için de kişinin güzelce abdest alarak mescide gelmesi, hutbe okunurken susarak dinlemesi ve başka şeylerle uğraşmaması şartları söz konusudur¹³⁶. Keşmîrî’ye göre, namaz ve oruç asıl olarak ibadet, tabi olarak günahlara keffarettir, yani Allah’ın günahları bağışlamasına sebeptirler¹³⁷.

İki rekât nafîle namaz kılmak ta küçük günahların affedilmesine sebeptir. Şöyle ki Hz. Peygamber bir gün abdest aldıktan sonra: *“Her kim benim şu abdestim gibi abdest alır da aklından hiç bir şey geçirmeyerek iki rekât namaz kılsa geçmiş günahları affedilir”*¹³⁸ buyurmuştur. Hadiste “rek’ateyn” kelimesi, nekra olarak zikredilmiştir. Dolayısıyla bu namazın, Ahmed Naim’in dediği gibi abdeste şükür mahiyetinde nafîle olarak kılınan iki rekât namaz olması muhtemeldir¹³⁹. Hadisin

¹³² Müslim, Tahâret, 16; Tirmizî, Salât, 46; İbn Mâce, Tahâret, 106. Diğer bir hadis için bkz., Müslim, Tahâret, 7.

¹³³ Buhârî, Vudû, 23; Müslim, Tahâret, 5. Diğer benzer hadisler için bkz., Buhârî, Vudû, 23; Müslim, Tahâret, 6, 7, 11, 12, 13.

¹³⁴ Ahmed Naim, a.g.e., II, 473.

¹³⁵ Buhârî, Mevâkîtü’s-Salât, 4; Müslim, Tevbe, 39; Ebû Dâvûd, Hudûd, 32; İbn Mâce, Zühhd, 30.

¹³⁶ Bkz., Buhârî, Cumua, 6, 19; Müslim, Cumua, 27; Ebû Dâvûd, Salât, 209; Tirmizî, Cumua, 5.

¹³⁷ Keşmîrî, Feyzü’l-Bârî, I, 481.

¹³⁸ Buhârî, Vudû, 23, 27; Savm, 27; Rikak, 8; Müslim, Tahâret, 4; Ebû Dâvûd, Tahâret, 50; Salât, 162; Nesâî, Tahâret, 68.

¹³⁹ Ahmed Naim, a.g.e., I, 144.

zahiri her ne kadar küçük-büyük bütün günahları içerse bile, küçük günahlara tahsis edilmiştir. Şöyle ki büyük günahlar sadece tevbe ile, kul hakları ise hak sahiplerinin helal etmesi ile affedilir¹⁴⁰.

Hiz. Peygamber bir çok hadisinde namaz kılmak için mescide gitmenin ve mescitte namaz kılmak için beklemenin küçük günahların affedilmesine sebep olduğunu belirtir. O şöyle buyurur; *“Size Allah’ın günahları ne ile sildiğini ve dereceleri ne ile yükselttiğini göstereyim mi? buyurunca Ashâb: “Evet! Ey Allah’ın Elçisi! der: Bunun üzerine O: Güçlüklere rağmen abdesti yerli yerince almak, mescitlere doğru adımı çok atmak ve namazdan sonra (diğer) namazı beklemektir. İşte sizin ribatınız/bağlanacağınız ibadetler budur”*¹⁴¹. Kadı İyâz: *“Günahları silmek, Allah’ın onları affetmesinden kinâyedir. Bununla, günahları hafaza meleklerinin defterlerinden silmek de kastedilmiş olabilir”* der¹⁴². Diğer bir hadis ise şöyledir: *“Her kim evinde temizlenir sonra Allah’ın mescitlerinden birine, Allah’ın farzlarından birini yerine getirmek için giderse, adımlarının birisi bir günah yok eder, diğeri ise bir derece yükseltir”*¹⁴³.

Namaz için abdest almak da küçük günahların affına sebeptir. Osman b. Affân’dan rivayet edildiğine göre o, abdest aldıktan sonra şöyle der: *“Rasûlullah şu benim abdestim gibi abdest aldıktan sonra: “Her kim böyle abdest alırsa, geçmiş günahları affolunur. Kılacağı namaz ve mescide kadar yürümesi de kendisine nafîle ibadet olur”* buyurdular¹⁴⁴. Hadisteki “kılacağı namaz ve mescide kadar yürümesi nafîle ibadet olur” ifadesinden maksat, kişinin kılacağı namazdan ve mescide gitmesinden elde edeceği sevabın, nafîle ibadet olması manasınadır. Yoksa farz namaz, nafîleye dönüşür manasına değildir. Şöyle ki şartlarına uygun alınan abdest geçmiş küçük günahlara keffaret olunca, namazdan elde edilecek sevap fazla olarak kalır. Bununla da o kulun ya ahiretteki dereceleri yükseltilir veya o namazdan sonra işleyeceği günahları affedilir¹⁴⁵. Bir başka hadiste ise: *“Her kim güzel bir şekilde abdest alırsa, vücudundan günahları çıkar, hatta tırnaklarının altından bile”*¹⁴⁶ buyrulur. Bu hadiste günahların affedilmesine sebep olarak sadece güzelce abdest

¹⁴⁰ Aynî, a.g.e., I, 234; III, 7, 13.

¹⁴¹ Müslim, Tahâret, 41; Tirmizî, Tahâret, 39; Nesâî, Tahâret, 107; İbn Mâce, Mesâcid, 14.

¹⁴² Nevevî, a.g.e., III, 141.

¹⁴³ Müslim, Mesâcid, 282. Benzer diğer hadisler için bkz., Buhârî, Salât, 87; Ebû Dâvûd, Salât, 49; Tirmizî, Sefer, 70; Nesâî, İmâme, 50; İbn Mâce, Tahâret, 6.

¹⁴⁴ Buhârî, Rikak, 8; Müslim, Tahâret, 8; İbn Mâce, Tahâret, 6.

¹⁴⁵ Davudoğlu, Ahmed, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, İstanbul, 1977, II, 812.

¹⁴⁶ Müslim, Tahâret, 33.

almak zikredilmiştir. Bir başka hadiste ise Hz. Peygamber: *“Müslüman veya mümin bir kul abdest alır da yüzünü yıkarsa, gözleri ile baktığı her günah su ile veya suyun son damlası ile yüzünden çıkar. Ellerini yıkadığı zaman, ellerin tuttuğu her günah su ile veya suyun son damlası ile beraber ellerinden çıkar. Ayaklarını yıkadığı zaman ayaklarının yürüyerek işlediği her günah su ile veya suyun son damlası ile birlikte çıkar. Sonunda o kul günahlardan tertemiz olup çıkar”*¹⁴⁷ buyurmuştur. Hadisteki “Hatâyâ” kelimesiyle küçük günahlar kastedilmiştir. Çünkü bu hadis de “büyük günahlardan kaçınma” şartını içeren hadis tarafından takyid edilmiştir. Kadı İyâz’a göre küçük günahların su ile beraber çıkması, mecâz ve istiâredir. Bununla, küçük günahların affedilmesi kastedilmiştir¹⁴⁸.

Bu hadis ile, abdest aldıktan sonra namaz kılmanın da zikredildiği hadisler arasında ihtilaf vardır. Bazı alimler ihtilafı gidermek amacıyla bu hadisi, belirli bir zaman dilimindeki veya abdest aldığı gündeki küçük günahları affedilir şeklinde yorumlamışlardır. Aynî bu yoruma karşı çıkmış ve geçmiş küçük günahların hepsinin affedileceğini belirtmiştir¹⁴⁹.

Namazda Fatihâ’nın ardından “Âmîn” ve rükûdan kalkınca “Rabbenâ leke’l-Hamd” demek de günahların af sebeplerindendir. Hz. Peygamber şöyle buyurur: *“İmam, âmîn dediği zaman siz de âmîn deyiniz. Şüphesiz ki bir kimsenin âmîn demesi meleklerin âmîn demesine muvafakat ederse, o kimsenin geçmiş günahları affolunur”*¹⁵⁰. Aynî’ye göre bu hadisten, kul hakları hariç geçmiş bütün günahların affedileceği anlaşılmaktadır. Kul haklarının affedilmeyeceğini bildiren hadisler, bu âmm hadisi tahsis etmiştir. Hadisteki umum ifadedden büyük günahların affedileceği de anlaşılır. Şöyle ki tahsis edici bir delil bulunmadıkça âmm ifadeyle istidlal edilir¹⁵¹. Nevevî, İbn Hacer ve Aynî’ye göre bir kimsenin âmîn demesinin, meleklerin âmîn demelerine muvafakat etmesinden maksat, aynı zamanda âmîn demeleridir. İbn Hibbân ve Kadı İyâz’a göre ise bunun manası, insanların âmîn demesinin, özellik, huşû ve samimiyet bakımından meleklerin âmîn demesine uygun olmasıdır¹⁵². Rabbenâ leke’l-Hamd’in fazileti hakkında ise Hz. Peygamber şöyle buyurur: *“İmam Semiallahu Limen Hamideh” dediğinde siz: “Allahumme Rabbenâ Leke’l-Hamd”*

¹⁴⁷ Müslim, Tahâret, 32.

¹⁴⁸ Nevevî a.g.e., III, 133.

¹⁴⁹ Bkz., Aynî, a.g.e., III, 7.

¹⁵⁰ Buhârî, Ezân, 111; Müslim, Salât, 72; Ebû Dâvûd, Salât, 172; Tirmizî, Salât, 71; Nesâî, İftitâh, 33; İbn Mâce, İkâmetü’s-Salât, 14.

¹⁵¹ Aynî, a.g.e., VI, 50.

¹⁵² Nevevî, a.g.e., IV, 130; İbn Hacer, a.g.e., II, 229; Aynî, a.g.e., VI, 52.

deyiniz. Çünkü bir kimsenin bu sözü, meleklerin sözüne tesadüf ederse/uyarsa onun geçmiş günahları affedilir”¹⁵³.

2- Ramazan ibadetleri: Bu ibadetlerin başında Ramazan orucu gelir. Hz. Peygamber; “Kim Ramazan orucunu inanarak ve ihtisabla tutarsa geçmiş günahları affolunur”¹⁵⁴ buyurur. Hadiste kayıt olarak zikredilen “Îmânen/inanarak” ifadesiyle, o ramazan orucunun hak olduğunu, faziletinin bulunduğunu tasdik etmek, “ihtisâben” ifadesiyle ise ihlaslı olarak, yani insanlara riya için değil, sadece Allah’ın rızasını kazanmak amacıyla oruç tutmak kastedilmiştir¹⁵⁵. Hadisteki “zenb” kelimesi, ذنبه şeklinde “hû” zamirine muzaf cins isim olduğu için, bu hadisten küçük-büyük bütün günahların ve dolayısıyla insan haklarıyla ilgili günahların affedileceği anlaşılabilir, mağdur olan insanları razı etmenin gerektiğini bildiren hadislerle tahsis edilmiştir. Dolayısıyla bu hadisten, sadece Allah haklarının affedileceği anlaşılır¹⁵⁶.

Ramazan gecelerini ihya etmek: Hz. Peygamber şöyle buyurur; “Kim ramazan gecelerini faziletine inanarak ve Allah’ın rızasını kazanmak amacıyla ihya ederse, geçmiş günahları affedilir”¹⁵⁷. Hadisteki “قام /ayakta olmak” kelimesiyle, ramazan gecelerini taatla ve namaz kılarak geçirmek kastedilmiştir. Bazı alimlere göre bu taat ve namaz ile teravih namazı, bazı alimlere göre ise sadece teravih namazı değil, ramazanın herhangi bir gecesinde kılınan nafil namaz da kastedilmiştir¹⁵⁸. Buna göre hadisten, ramazan gecelerini, hak olduğunu tasdik ederek ve ihlasla yani riya ve gösteriş için değil, Allah’ın rızasını kazanmayı düşünerek teravih namazı veya teravih namazı dışında nafil namazlar kılarak geçiren kimsenin geçmiş küçük günahlarının affedileceği anlaşılmaktadır.

Kadir gecesinde ibadet etmek: Bu gece hakkında Hz. Peygamber şöyle buyurur: “Her kim kadir gecesinde faziletine inanarak ve Allah’ın rızasını kazanmak amacıyla kaim/ayakta olursa/namaz kılarak geçirirse, geçmiş günahları affedilir”¹⁵⁹ buyurmuştur. Bazı alimlere göre kadir gecesini hakkındaki va’d’e nail olabilmek için az bir ibadette bulunmak, öyle ki yatsının farzını kılmak bile yeterlidir. Fakat Aynî’ye

¹⁵³ Buhârî, Ezân, 125; Müslim, Salât, 71; Ebû Dâvûd, Salât, 144.

¹⁵⁴ Buhârî, Îmân, 27; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 175; Ebû Dâvûd, Salât, 318; Tirmizî, Savm, 1; Nesâî, Sıyâm, 39.

¹⁵⁵ Aynî, a.g.e., I, 312; Nevevî, a.g.e., VI, 39.

¹⁵⁶ İbn Hacer, a.g.e., IV, 86; Aynî, a.g.e., I, 228.

¹⁵⁷ Buhârî, Îmân, 26; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 173, 174; Ebû Dâvûd, Salât, 318; Tirmizî, Savm, 83; Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl, 3; İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 173.

¹⁵⁸ Nevevî, a.g.e., VI, 39; İbn Hacer, a.g.e., IV, 198; Aynî, a.g.e., I, 233; Sübkî, a.g.e., VII, 306-7.

¹⁵⁹ Buhârî, Savm, 6; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 175; Tirmizî, Savm 1; Ebû Dâvûd, Salât, 318; Nesâî, Sıyâm, 39.

göre, o gecenin az bir kısmını veya çoğunu değil, tamamını ibadetle ihya etmek şarttır. Şöyle ki bir kimse, bir günün yalnız bir kısmında veya çoğu kısmında oruç tutmakla oruç tutmuş sayılmaz¹⁶⁰. Bu gecede ibadetin affedilmeye sebep olduğu günahlar, diğer ibadetlerde olduğu gibi küçük günahlardır.

3- Arefe ve Aşûre günü orucu: Arefe günü orucu, önceki ve sonraki birer sene olmak üzere iki senenin, aşûre günü orucu ise, önceki bir senenin küçük günahlarına keffaret olur¹⁶¹. Şöyle ki Hz. Peygamber; *“Allah’ın arefe gününün orucunu, o günden önceki bir sene ile o günden sonraki bir senenin günahlarına keffaret yapacağını, aşûre gününün orucunu ise, o günden önceki bir senenin günahlarına keffaret yapacağını ümit ederim”*¹⁶² buyurmuştur.

4- Hac ve Umre yapmak: Hz. Peygamber; *“Kim Allah için hac yapar da kötü söz söylemez ve taat yolundan ayrılmazsa annesinden doğduğu günde olduğu gibi (evine) döner”*¹⁶³ buyurmuştur. “Annesinden doğduğu gibi dönmek”le kastedilen, günahların affedilmesidir. İbn Hacer gibi bazı alimler, hadisin zahirine bakarak, hadiste belirtildiği şekilde hac yapan kişinin küçük-büyük ve kul hakları olmak üzere bütün günahlarının affedileceğini söylemişlerdir. Alimlerin çoğu ise, Allah hakkıyla ilgili günahlarının affedileceğini, çünkü kul haklarının ancak helalleşmek suretiyle affedileceğini belirtirler¹⁶⁴.

Umre hakkında ise Hz. Peygamber şöyle buyurur; *“Umre, ikinci umreye kadar yapılan günahlara keffarettir, kabul olunmuş haccın ise cennetten başka karşılığı yoktur”*¹⁶⁵. Hadisin zahirinden birinci umrenin günahlara keffaret olduğu anlaşılırsa da fakat manaya göre günahlara keffaret olan ikinci umredir. Birinci umrenin günahlara keffaret olması, ikinci umreye kadar yapılacak günahların, onlar daha işlenmeden önce affını gerektireceği için hadisin zahirine zıttır¹⁶⁶.

5- Sadaka vermek: Fakirlere maddî yardımda bulunmak, kişiyi cehenneme götüren bir çok günahı siler¹⁶⁷. Bir ayette şöyle buyrulur: *“Sadakaları açıktan vererseniz, o ne güzeldir! Eğer onları gizleyerek fakirlere vererseniz bu, sizin için daha iyidir ve sizin günahlarınızdan bir kısmını kapatır. Allah, yaptıklarınızı bilir”*¹⁶⁸. Hz.

¹⁶⁰ Aynî, a.g.e., I, 228.

¹⁶¹ Nevevî, a.g.e., VIII, 51; Aynî, a.g.e., I, 234.

¹⁶² Müslim, Sıyâm, 196, 197; Tirmizî, Savm, 46; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., V, 295, 296, 304.

¹⁶³ Buhârî, Hacc, 4; Müslim, Hacc, 438; Tirmizî, Hacc, 2; Nesâî, Hacc, 4; İbn Mâce, Menâsik, 3.

¹⁶⁴ Nevevî, a.g.e., IX, 119; İbn Hacer, a.g.e., III, 315; Aynî, a.g.e., IX, 136; X, 159.

¹⁶⁵ Buhârî, Umre, 1; Müslim, Hacc, 437; Tirmizî, Hacc, 90; Nesâî, Menâsik, 3; İbn Mâce, Menâsik, 3.

¹⁶⁶ Aynî, a.g.e., X, 108-109.

¹⁶⁷ İbn Hacer, a.g.e., I, 156.

¹⁶⁸ 2.Bakara, 271.

Peygamber de: *“Kişinin fitnesi, ailesinde, malında, çocuklarında ve komşusundadır. Onlara namaz, oruç, sadaka, iyiliği emir ve kötülükten sakındırmak keffaret olur”*¹⁶⁹ buyurmuştur.

Fitne; belaya uğratılmak suretiyle imtihan edilmek, denenmek, iyi bir durumdan sıkıntıya düşerek kötü duruma dönmek manalarına gelir. İnsanın ailesi yüzünden fitnesi; onlardan dolayı helal olmayan söz söylemesi ve bir iş işlemesi, malı yüzünden fitnesi; helal olmayan malı helal olmayan yerlere harcaması, ibadetten kendisini alıkoyması, çocukları yüzünden fitnesi; onlara aşırı sevgi beslemesi ve onlarla aşırı meşguliyeti sebebiyle çok hayır işlemeye fırsat bulamaması veya onları geçindirmek amacıyla kazandığının helal veya haram olduğuna bakmaması, komşusu yüzünden fitnesi ise; onun zengin olmasına iyi bakmayıp hasette bulunması, onun kendisi gibi olmasını istemesi, ona zahmet vermesidir. Hadiste sayılanların keffaret olabilmesi için bu yaptıklarının büyük günah seviyesine çıkmaması ve kişinin diğer büyük günahlardan sakınması gerekir¹⁷⁰.

Hz. Peygamber bazı davranışlara da sadaka ismini vermiştir ki bunu “manevî sadaka” diye adlandırmak mümkündür. Şöyle ki bir mümin, organlarının işlevsel olmasının sadakasını onlarla yaptığı iyilikler ile yerine getirmiş olmaktadır. Bu sebeple Hz. Peygamber; *“Kardeşine güler yüz göstermen senin için bir sadakadır, iyiliği emretmen ve kötülükten sakındırman senin için bir sadakadır, kaybolmuş bir kişiye yol göstermen senin için bir sadakadır, gözü iyi görmeyen kişiye kılavuzluk yapman senin için bir sadakadır, taş, diken ve kemiği yoldan kaldırmak senin için bir sadakadır, kovandan kardeşinin kovasına su doldurman senin için bir sadakadır”*¹⁷¹ buyurmuştur. Bazı sadaka hükmündeki iyiliklerin, büyük günahların affına da sebep olması mümkündür. Mesela yoldan bir diken kaldıran hakkında Hz. Peygamber; *“Bir defasında bir adam yürürken yolda bir diken dalı buldu ve onu kaldırdı. Bunun üzerine Allah ona teşekkür etti ve onu affetti”*¹⁷² buyurur. Ancak bilmeliyiz ki aynı fiili yapan herkesin, büyük günahlarının mutlaka affedileceği söylenemez. Ancak herkes bu umut içerisinde olmalıdır. Bu sebeple Hz. Peygamber hiç bir iyiliğin küçümsenmemesi gerektiğini, *“Her marûf/iyilik sadakadır”*¹⁷³ ve *“Kardeşini güler yüzle*

¹⁶⁹ Buhârî, Mevâkitü's-Salât, 3; Zekât, 22 Fiten, 17; Müslim, İmân, 231; Fiten, 26; Tirmizî, Fiten, 71; İbn Mâce, Fiten, 9.

¹⁷⁰ Nevevî, a.g.e., II, 170, 171; Aynî, a.g.e., V, 8, 9.

¹⁷¹ Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 36. Benzer hadis için bkz., Buhârî, Mezâlim, 25.

¹⁷² Buhârî, Ezân, 4; Müslim, İmâre, 164; Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 38.

¹⁷³ Buhârî, Edeb, 33; Müslim, Zekât, 52.

*karşılama şeklinde bile olsa, hiçbir iyiliği küçük görme*¹⁷⁴ buyurarak haber verir. Marûf, dinin ve aklın beraberce güzel gördüğü her şeydir¹⁷⁵, Allah'a itaat ve insanlara iyilik olarak bilinen ve dinin yapılmasına teşvik ettiği, yapılmamasını istediği her şeydir¹⁷⁶.

Hız. Peygamber bazı hadislerinde zor durumda olan ihtiyaç sahibine ve mazluma yardım etmenin, kötülük yapmaktan uzak durmanın¹⁷⁷, iki kişi arasında adaletle hükmetmenin, hayvanına binmek isteyen bir kimseye yardım etmenin veya eşyasını bineğine yüklemenin ve güzel söz söylemenin de sadaka olduğunu belirtmiştir¹⁷⁸.

6- Allah'ı zikretmek: Kur'ân-ı Kerim'de; *"Allah'ı çok anın ki kurtuluşa eresiniz"*¹⁷⁹ buyurularak Allah'ı çok zikretmenin kurtuluşa ulaşma sebebi olduğu belirtilmiştir. Zikir, kalp ve dil ile olmak üzere iki çeşittir. Kalp ile olan zikir de iki çeşittir. Biri, Allah'ın büyüklüğünü, varlığının yeryüzü ve gökyüzündeki delillerini düşünmektir. Bu zikirlerin en yücesidir. Diğeri ise O'nun emrettiklerini yapıp, yasakladıklarından kaçınırken kalp ile Allah'ı zikretmektir. Allah'ı dille anmak, zikirlerin en zayıfıdır. Bununla beraber bir çok hadiste belirtildiği gibi dil ile zikirde de büyük fazilet vardır¹⁸⁰.

Hız. Peygamber, hadislerinde Allah'ın dil ile zikrin şeklini ve kazandırdığı sevaplarla kişinin derecelerini yükselteceği gibi, küçük günahlarına keffaret olacağını da haber vermiştir. Hız. Peygamber, Allah'ı dil ile zikir şekillerinden birinin tehlîl yani Lâ ilâhe illallah demek olduğunu ve onun kazandırdığı mükâfatları şöyle buyurarak haber vermiştir: *"Bir kimse günde yüz defa: "Bir olan Allah'tan başka ilah yoktur, O'nun eşi ve ortağı yoktur, mülk O'nundur, hamd O'na mahsustur, O her şeye gücü yetendir" derse, bu dua, o kimse için on köle azat etmeye denk sevap olur, yüz iyilik (sevabı) yazılır, ondan yüz günah silinir ve o gün akşamlayınca kadar onu şeytandan korur. Onun yaptığından daha faziletli bir işi kimse yapamaz, onun yaptığından fazlasını yapması hariç. Bir kimse günde yüz kere: "Sübânallahi ve bi Hamdih" derse günahları deniz köpüğü kadar bile olsa silinir"*¹⁸¹ buyurmuştur. Aliyyü'l-

¹⁷⁴ Müslim, Birr ve's-Sıla, 144; Ebû Dâvûd, Libâs, 28; Tirmizî, Birr ve's-Sıla, 45.

¹⁷⁵ İbn Hacer, a.g.e., X, 367.

¹⁷⁶ Aynî, a.g.e., I, 155.

¹⁷⁷ Buhârî, Edeb, 33; Müslim, Zekât, 55.

¹⁷⁸ Bkz., Buhârî, Cihâd, 128; Müslim, Zekât, 56.

¹⁷⁹ 62. Cumua, 10.

¹⁸⁰ Davudoğlu, a.g.e., XI, 23.

¹⁸¹ Buhârî, Bed'u'l-Halk, 11; Müslim, Zikr ve'd-Dua, 28; Tirmizî, Deavât, 59. Diğeri hadisler için bkz., Ebû Dâvûd, Edeb, 110; İbn Mâce, Dua, 14; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., IV, 60.

Karî, küçük günahların affedileceğini, büyük günahların affedilmesinin ise muhtemel olduğunu söyler¹⁸².

7- Hayvanlara iyilik yapmak: Allah'ın yarattığı hayvanlara yapılacak iyilikler bir takım günahlara keffaret olmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurur: *“Bir defa bir adam yolda giderken çok susadı, bir kuyu bularak içerisine inip su içti sonra dışarı çıktı. Bir de ne görsün! Bir köpek, dilini dışarı çıkarmış soluyor ve susuzluktan nemli toprağı yalayıp duruyordu. Adam kendi kendine: “Bu köpek tıpkı benim gibi pek susamış” deyip hemen kuyuya inerek mestini su ile doldurdu sonra da onu ağzıyla tutarak yukarıya çıktı ve köpeği suladı. Onun bu hareketinden dolayı Allah ona teşekkür ve onu affetti. Sahâbe: “Ey Allah'ın Elçisi! Gerçekten bu hayvanlarda bizim için mükâfat var mıdır?” diye sorunca Hz. Peygamber: “Her yaş ciğer sahibi hayvana iyilikte mükâfat vardır” buyurdular¹⁸³. Bu hadisin diğer bir rivayeti; “Allah ondan memnun oldu ve onu bağışlayıp cennetine koydu¹⁸⁴” şeklindedir.*

Allah'ın ona teşekkür etmesi; onu övmesi veya amelini kabul etmesi veya mükâfatlandırması veya meleklerin yanında ona mükâfatlandıracağı şeyi göstermesi demektir¹⁸⁵. Bir diğer hadiste ise; *“Susuzluktan ölmek üzere olan bir köpek, bir kuyunun etrafında dolaşıp duruyordu. İsrail oğullarından fahişe bir kadın onu gördü, hemen çizmesini çıkardı ve onunla köpek için kuyudan su çekerek onu suladı. Bu sebeple o kadın bağışlandı¹⁸⁶”* buyrulur. Bu hadisler, hayvanlara iyilik yapmak gibi küçük bir amel ile büyük günahların da affedileceğini bildirmektedir¹⁸⁷. Ancak bazı kişilerin affedildiğinden bahseden bu gibi hadisler, herkes hakkında olmak üzere genelleştirilemez. Yani bunun gibi bir iyiliği yapan her kişinin affedileceğine hükmedilemez. Ancak bu gibi iyilikleri yapan bir insan, affedilebileceği ümidini taşıyabilir¹⁸⁸.

8- Yetimlere bakmak ve çocuklara şefkat göstermek: Hz. Peygamber: *“Bir kimse müslümanların arasında bulunan bir yetimi alarak yedirip içirmek üzere evine götürürse, affedilmeyecek bir suç işlemekçe, Allah onu mutlaka cennete koyar¹⁸⁹”* buyurmuştur. Tîbî ve İbn Melek'e göre affedilmeyecek suç, Allah'a şirk koşmaktır.

¹⁸² Aliyyü'l-Karî, *Mirkâtu'l-Mefâtih* III, 48.

¹⁸³ Buhârî, *Müsâkât*, 9, *Mezâlim* 23, *Edeb*, 27; Müslim, *Selâm*, 153; Ebû Dâvûd, *Cihâd*, 47; İbn Mâce, *Edeb*, 8; Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, II, 375.

¹⁸⁴ Buhârî, *Vudû*, 32; Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, II, 521.

¹⁸⁵ Nevevî, *a.g.e.*, XIV, 242; İbn Hacer, *a.g.e.*, V, 41-42, *Aynî*, *a.g.e.*, XII, 207.

¹⁸⁶ Buhârî, *Enbiyâ*, 54; Müslim, *Selâm*, 155.

¹⁸⁷ Keşmîrî, *Feyzü'l-Bârî*, IV, 406.

¹⁸⁸ Keşmîrî, *Feyzü'l-Bârî*, II, 52-53.

¹⁸⁹ Tirmizî, *Birr ve's-Sıla*, 14; Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, IV, 344.

Çünkü Allah, şirkin dışındaki günahları dilediğine affedeceğini haber vermiştir. Aliyyü'l-Karî'ye göre ise, Allah'a şirk koşmak ve kul haklarıdır. Çünkü kul haklarının ancak helalleşmek suretiyle affedileceği şeklinde icma vardır. Allah haklarıyla ilgili günahları ise, O dilerse affeder¹⁹⁰. Şu halde yüreğinden kopup gelen derin bir şefkat duygusuyla bir yetimi kucaklayıp bağrına basan, yanaklarına öpücükler konduran, ona yalnızlığını ve yetimliğini unutturmaya çalışan bir kimse ilahî rahmet sağanağı altında yıkanmış ve günahlarından arınmış olmaktadır.

Hadislerde yemekten sonra dua etmek¹⁹¹, iki müslümanın karşılaştıklarında el sıkışmaları¹⁹², Hz. Peygamber'e salât getirmek¹⁹³ ve ezan okunurken sonra kelime-i şehadet getirmenin¹⁹⁴ de geçmiş günahlara keffâret olduğu bildirilmektedir.

Buraya kadar zikrettiğimiz bütün bu ibadetlerle tekrar ifade edelim ki alimlerin çoğuna göre küçük günahlar affedilir. Allah hakkıyla ilgili olan büyük günahlar ancak tevbe veya Allah'ın ahirette affetmesi ile, kul haklarıyla ilgili günahlar ise sahibinden helallik alınmasıyla affedilir. Ancak bazı alimlere göre ise hayvanlara iyilik yapmak gibi bazı hasenât sebebiyle küçük günahlarla birlikte Allah hakkıyla ilgili büyük günahların affedilmesi de mümkündür.

Görüldüğü üzere hadislerde bir çok ibadetin küçük günahlara keffaret olduğu yani onların bağışlanmasına sebep olduğu belirtilmektedir. Bu durumda "Bunlardan biri küçük günahlara keffaret oluyorsa, diğerleri neye keffaret olacaktır?" sorusu akla gelmektedir. Nevevî, bu soruya alimlerin şöyle cevap verdiklerini ifade eder: "Hz. Peygamber, bu hasletlerin her birinin, küçük günahların affına sebep olmaya uygunluğunu göstermeyi amaçlamıştır. Dolayısıyla bir kişinin küçük günahları bulunuyorsa, onlara keffaret olurlar, eğer küçük ve büyük günahları yoksa bu ibadetler ona hasenât olarak yazılır ve dereceleri yükseltilir. Kişinin küçük günahları bulunmayıp sadece büyük günahları bulunursa, onları hafifleteceğini ümit ederiz"¹⁹⁵. Aynî ise bu soruya biraz farklı olarak şöyle cevap verildiğini ifade eder: "Bu hasletlerden her birinin (küçük) günahları örtmeye elverişli olduğu kastedilmiştir. Eğer bir kişinin küçük günahları varsa, bu hasletler onlara keffaret olurlar. Eğer bunları yapan, mükellef olmayacak yaşta küçük olursa veya küçük günahları yapmamışsa veya yapmış olsa bile tevbe etmiş ise veya bunları yaptıktan sonra onları giderecek

¹⁹⁰ Aliyyü'l-Karî, *Mirkatü'l-Mefâtih*, IV, 692-693; Mübârekfûrî, a.g.e., VI, 38.

¹⁹¹ Ebu Dâvûd, Libâs 1; Tirmizi, Deavât 55; İbn Mâce, Et'ime 16; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., III, 439.

¹⁹² Ebu Dâvûd, Edeb, 143; Tirmizi, İsti'zân, 31; İbn Mâce, Edeb, 15.

¹⁹³ Nesâî, Sehv, 55; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., III, 102.

¹⁹⁴ Müslim, Salât, 13; Ebû Dâvûd, Salât, 36; Tirmizî, Salât, 42; Nesâî, Ezân, 38; İbn Mâce, Ezân, 4.

¹⁹⁵ Nevevî, a.g.e., III, 113.

bir iyilik yapmış olması sebebiyle küçük günahlardan uzak ise, bunlar onun için iyilik olarak yazılır ve bunlar sebebiyle dereceleri yükseltilir". Bazı alimler; "Bu hasletler sebebiyle bazı büyük günahların hafifletilmesi umulur", bazıları ise; "Kişinin küçük günahları bulunmayıp sadece büyük günahları bulunursa, onların hafifletilmesi umulur" derler¹⁹⁶.

9- Şehit olmak: Kul hakları dışında bütün günahların affedilmesine sebep olan iyilik, şehit olmaktır. Hz. Peygamber şehitlerin cennette olduğunu şöyle haber verir: "Allah, kendi yolunda cihada çıkan kimseyi -ki o sadece O'nun yolunda cihad etmek ve kelime-i şehadeti tasdik etmek düşüncesiyle cihada çıkmıştır- cennete koymaya veya mükâfat ve ganimette evine döndürmeye garanti vermiştir"¹⁹⁷. Hadiste belirtilen garanti verme, "Allah, müminlerden mallarını ve canlarını cennet karşılığında satın almıştır"¹⁹⁸ ayetine uygundur. Kadı İyâz'a göre, şehitler ya öldükleri zaman veya sabıkûn ve mukarrebûnla birlikte cennete girer. Şöyle ki bir ayette; "Allah yolunda öldürülenleri asla ölü sanma! Aksine onlar Rableri katında diri olup rızıklandırlar"¹⁹⁹ buyrulur. Hz. Peygamber ise; "Şehidlerin ruhları yeşil bir takım kuşların karnindedir, onların arşa asılı kandilleri vardır. Cennette istedikleri yerde dolaşır sonra bu kandillere inerler."²⁰⁰ buyurarak ayette ifade edilen cennete girme gerçeğini pekiştirmektedir²⁰¹.

Hz. Peygamber: "Allah yolunda şehit olmak, kul borcu hariç her şeye keffaret olur"²⁰² buyurur. Bu sebeple alimler şehid olmanın, kul hakları dışında bütün günahlara keffaret olduğunu söylerler. Üzerinde kul hakları bulunan şehidin iyi amelleri olursa, onlar kul haklarını denkleştirmede fayda verir ve şehitlik derecesi onun için kalır. Üzerinde kul hakları bulunan şehidin iyi amelleri olmazsa, Allah'ın dilemesi altındadır²⁰³.

Sonuç

Yüce Allah, insanı günah işleme potansiyelinde yaratmış ve ona, nelerin günah olduğunu, günah işlediğinde ne yapması gerektiğini sonsuz merhametinin bir

¹⁹⁶ Aynî, a.g.e., I, 234; III, 13; Sübkî, a.g.e., VII, 308-9.

¹⁹⁷ Buhârî, Humus, 8; Müslim, İmâre, 103; Nesâî, Cihâd, 14.

¹⁹⁸ 9.Tevbe, 111.

¹⁹⁹ 3.Â-i İmrân, 169.

²⁰⁰ Müslim, İmâre, 121; Tirmizî, Fedâilü'l-Cihâd, 13; Ebû Dâvûd, Cihâd, 27; Ahmed b. Hanbel, VI, 386.

²⁰¹ Aynî, a.g.e., I, 157.

²⁰² Ahmed b. Hanbel, a.g.e., II, 220. Bu konuda diğer hadisler için bkz., Buhari, Cihâd, 6; Müslim, İmâre, 117; Tirmizî, Fedâilü'l-Cihâd, 13, 25; Nesâî, Cihâd, 32; İbn Mâce, Cihâd, 10, 16.

²⁰³ Nevevî, a.g.e., XIII, 20-21; İbn Hacer, a.g.e., X, 158; Aynî, a.g.e., I, 231; Mübârekfûrî, a.g.e., IV, 147.

tezahürü olarak öğretmiştir. İnsan, ahiret hayatında mutlu olabilmesi için bu öğretileri bilip, hayatını onlara göre düzenlemesi gerekir. Şüphesiz ki bu öğretiler, öz bir şekilde Kur'ân'da, ayrıntılı olarak ise hadislerde belirtilmiştir. Günahlardan kurtulma yolları olarak sahih hadislerde belirtilen tevbe, istiğfâr ve hasenât denilen her türlü iyi ameller, insanların daha dünyada iken günahlardan kurtulma sebeplerindendir.

Hz. Peygamber hadislerinde tevbenin nasıl ve ne zaman yapılacağını, istiğfârın şeklini, zamanını, namaz kılmak, oruç tutmak, hac yapmak gibi ibadetlerin, insanlara ve diğer canlılara her çeşit iyilik yapmanın, Allah'ın merhametinin bir tecellisi olarak günahlardan arınma vesilesi olduğunu haber vermiştir. Bu konudaki hadisler, Sünnetin muhtevasının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu hadislerin doğru bir şekilde bilinmesinin kişi hayatında önemi büyüktür. Şöyle ki bu hadislerde insanın dünya ve ahirette mutlu olabilmesini sağlayacak olan önemli bilgiler mevcuttur. Hz. Peygamber'in bu hadislerinin insanlar tarafından bilinmesi, onların Allah'a karşı olan sevgilerini artırmaya ve sevginin gereğini yapmalarına sevk edeceği bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- Aliyyü'l-Karî, *Şerhu Kitâbi'l-Fıkhî'l-Ekber*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1984.
- _____ *Mirkatü'l-Mefâtih Şerhu Mişkâti'l-Mefâtih*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, ts.
- Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbuddîn Mahmûd, *Rûhu'l-Meânî Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'u'l-Mesânî*, Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Aynî, Bedrüddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed, *Umdetü'l-Karî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Babanzade, Ahmed Naim- Miras, Kâmil, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ankara, 1983.
- Beydâvî, Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Derseâdet, İstanbul, ts.
- Davudoğlu, Ahmed, *Sahîh-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, İstanbul, 1977.
- Dihlevî, Şâh Veliyyullah Ahmed b. Abdirrahîm, *Hüccetü'llahi'l-Bâliğa*, Beyrut, 1986.
- Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed, *İrşâdu'l-Aklî's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Yakûb, *Kâmûsu'l-Muhît*, Beyrut, 1998.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid, *İhyâu Ulûmiddîn*, trc., Ahmed Serdaroğlu, İstanbul, 1974.

- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru Sehnûn, Tunus, 1997.
- İbn Ebi'l-İzz, *Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye*, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1988.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1982.
- İbn Kayyimî'l-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr, *Medâricü's-Sâlikîn*, Beyrut, 1973.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Çağrı Yay, İstanbul, 1986.
- İbn Manzûr, Cemalüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, thk. Ali Şîrî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1988.
- İbn Teymiyye, Takıyyuddîn, *Mecmûu Fetâvâ*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyâd, 1991.
- İbnu'l-Vezîr, Muhammed b. İbrahim, *el-Avâsım ve'l-Kavâsım fi'z-Zeb an Sünneti Ebî'l-Kasım*, thk., Şuayb el-Arnaûd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1996.
- Keşmîrî, Enver, *Fezû'l-Bârî alâ Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts.
- Konevî, İsmail, *Hâşiyetü'l-Konevî alâ Tefsîri'l-Beydâvî*, İstanbul, ts.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1985.
- Mübârekfûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahîm, *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmiî't-Tirmizî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- Münâvî, Abdurraûf, *Fezû'l-Kadîr Şerhu'l-Câmiî's-Sağîr*, b.y.y., 2003.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât, *Tefsîru'n-Nesefî*, Kahraman Yay., İstanbul, 1984.
- Nevevî, Muhyiddîn, *el-Minhâc*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- Râzî, Fahrüddîn, *et-Tefsîrü'l-Kebîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Tahran, ts.
- Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr-Mahallî, Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, Çağrı Yay., İstanbul, ts.
- Sübkî, Mahmûd Muhammed Hattâb, *el-Menhelü'l-Azbu'l-Mevrûd Şerhu Süneni Ebî Davûd*, thk., Emin Mahmud Muhammed Hattab, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Riyâd, 1974.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'ân*, Beyrut, 1988.